

Bevezető

Kötetünkben¹ bemutatjuk a keresztény kalendárium, a polgári év legjelentősebb háromszéki ünnepeit és szokásait. A vidék ünnepkultúrájának rövid összefoglalását és vizsgálatát azért is időszerű néprajzi, tudományos feladatnak véljük, mert az ünnepi szokások a helyi székely kultúra, társadalom, értékrend, mentalitás alapvető jellegzetességeit, működésének törvényszerűségeit rendszerint koncentrált formában tartalmazzák, s legtöbbször szimbolikus eszközökkel fejezik ki.

Az elmúlt évtizedekben rendre bejártuk Kézdi-, Orbai- és Sepsiszék, valamint Erdővidék falvait, legtöbb faluban közvetlenül figyeltük meg a helyben élő népszokásokat. Mivel terepkutatásaink során számos élő szokást sikerült megfigyelnünk, a helyszínen közvetlenül szerzett tapasztalataink segítségével árnyaltabban, hitelesebben be tudjuk mutatni a háromszéki ünnepek szerveződését, forгатókönyvét, funkcióit és szimbolikus jelentéseit.

Tudatosan összegyűjtöttük a háromszéki ünnepekkel kapcsolatos dokumentumokat: különböző leírásokat, szövegeket, ábrázolásokat, filmeket és fényképeket. Kutatómunkánk során rendre megvizsgáltuk a témával, a térség szokásaival kapcsolatos, szétszórtan megjelent publikációkat is. A sepsiszentgyörgyi, a kézdivásárhelyi és a kolozsvári könyvtárakban pedig átnéztük a Háromszéken megjelent újságokat, majd lefényképeztük, rendszereztük és feldolgoztuk azokat a cikkeket, melyek a keresztény kalendárium és a különböző emlékünnepek helyi változatairól tudósítottak.

Áttekintettük a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum és a kézdivásárhelyi Céhtörténeti Múzeum fényképtárát, a helyben élő értelmiségiek, művelődésszervezők és újságírók privát fotóanyagát, s beolvastuk számítógépbe azokat a fényképeinket is, melyeket 1976–2006 között, tehát a digitális fényképezés megjelenése előtt rögzítettünk fehér-fekete és színes filmkockákra. Saját megfigyeléseinket, dokumentációs anyagainkat kiegészítettük kézdivásárhelyi és kolozsvári diákjaink gyűjtéseivel is, akiknek ezúton is köszönetünket fejezzük ki.

Kiadványunk kutatástörténeti összefoglalóval kezdődik, melyben röviden áttekintjük, hogy a népszokások térbeli tagolódásával, táji differenciálódásával kapcsolatban eddig milyen szakmai eredmények születtek. Mivel a folkloristák Háromszéket, már a 20. század elején, nagyon korán polgárosult vidéknek tartották, sokan elkerülték a vidéket, s így a népszokásokkal és a naptári keresztény ünnepekkel kapcsolatban a térségben nem is végeztek átfogó, összehangolt, rendszeres terep- vagy feldolgozó munkát. Ezt a hiányt csak az 1989-es hazai rendszerváltozást követő két évtizedben tudtuk részben pótolni,

---

¹ A kézirat előkészítését az MTA Domus ösztöndíja (43/2012) támogatta.

amikor számos háromszéki faluban újra életre keltették a korábban hatalmi szóval betiltott vallásos jellegű szokásokat.

Kéziratunk leíró, elemző része négy nagyobb egységre tagolódik. Az elsőben bemutatjuk a legjelentősebb keresztény ünnepkör, a karácsony helyi szokásait, változatait, azoknak szerkezetét, történeti rétegeit, funkcióinak folyamatos változását. Régi újságcikkek segítségével pedig azt szemléltetjük, hogy a polgárosodás hogyan rendezte át a háromszéki családok, lokális közösségek karácsonyi szokásait, s milyen új elemekkel és funkciókkal gyarapította a vidék ünnepkultúráját a 19. század végétől kezdődően egészen napjainkig, a globalizáció és a modernizáció kibontakozásáig.

A következő fejezetben az „ördög ünnepén” megszervezett vidám farsangi szokásokat és játékokat mutatjuk be. Az ünnepkörrel kapcsolatos sajtóanyag segítségével pedig azt dokumentáljuk, hogy a farsang szerkezetében milyen alapvető változásokat eredményezett a polgárosodás, s annak keretében a különböző egyesületek milyen szerepet játszottak, milyen kulturális mintákat forgalmaztak és reprezentáltak.

A harmadik fejezetben a háromszéki húsvéti szokásokat mutatjuk be. Mivel a vidék természeti környezete viszonylag jó feltételeket biztosított az itt élő földműveseknek és állattenyésztőknek, a térségben megszervezett tavaszi szokások jelentős része a termékenység preventív jellegű biztosítására irányult.

Az utolsó két fejezetben a nemzeti és a lokális ünnepek kialakulásával, háromszéki megjelenésével és elterjedésével, szerkezetének, funkcióinak és jelentéseinek folyamatos változásával foglalkozunk. Elsősorban újságcikkek segítségével vázoljuk fel, hogy a magyar nemzeti ünnepkultúra elemei, jelképei, szövegei és szimbólumai mikor és hogyan honosodtak meg a vidék településeiben. Bemutatjuk, hogy a háromszéki székelyek a 19. század közepétől kezdődően hogyan tagolódtak be a magyar nemzeti közösségbe, annak polgári ünnepkultúrájába, majd a modernizáció és a globalizáció kiteljesedése után hogyan építették fel újra, miként reprezentálták lokális kulturális örökségüket és identitásukat.

A szokásokat bemutató fejezetekhez olyan szokásszövegeket és fényképeket mellékelünk, melyeket az utóbbi három évtizedben rögzítettünk és készítettünk. Külön köszönjük azoknak a fotóművészeknek, néprajzkutatóknak, újságíróknak, helyben élő értelmiségieknek és közösségszervezőknek a segítségét, akik önzetlen módon számos hasznos információval, élő szokásokról készített felvételeikkel gazdagították gyűjteményünket és kiadványunkat.

Az európai és a magyar értelmiségiek már a 19. század első felétől kezdődően felismerték, hogy a népi kultúra területi szempontból nem homogén, szakszerű vizsgálata pedig elképzelhetetlen annak térbeli vizsgálata és elemzése nélkül.² A magyarországi elit réteg tagjai elsősorban a nemzetépítés sodrában fedezték fel, hogy az ország területén milyen jellegzetes táji csoportok (pl. palócok, székelyek) élnek. A reformkor évtizedeiben már tudatosan fog-

---

² Borsos 2011a. I. 21.

lalkoztak a magyar nemzeti táj felfedezésével, bemutatásával és kanonizálásával, útirajzaikban pedig megörökítették a meglátogatott vidékek néprajzi sajátosságait.³ Habár a magyar nyelvterületet elsősorban földrajzi tényezők alapján tagolták, többen rámutattak a kulturális elemek tértagolásban játszott jelentőségére és szerepére is.⁴

Kósa László akadémiai értekezésében mutatta be, hogy Magyarország területi, kulturális egységei milyen sajátosan viszonyultak az 1880–1920 között kibontakozó polgárosodáshoz.⁵ Munkájában kiemelte, hogy a kultúra térbeli alakulásában a természeti (ökológiai), domborzati és vízrajzi tényezők nagyon fontos szerepet játszanak, de a városok, a közlekedési folyosók, a különböző társadalmi rétegek (nemesek, szabad parasztok, jobbágyok) arányának, jelenlétének vagy hiányának, valamint a közigazgatási egységek, vallási és szubjektív (lélektani) tényezőknek is meghatározó szerepe lehet.⁶ Szintézisében pontosan bemutatta, hogy a felsorolt tényezők a különböző térségek viseletében, díszítőművészetében, lakáskultúrájában, építkezésében, táplálkozásában, gazdálkodásában, népzenejében, néptáncában, népköltészetében és szakásvilágában milyen azonosságokat vagy eltéréseket eredményeztek.⁷

A népi kultúra területi vizsgálatában Borsos Balázs fontosnak tartja a földrajzi viszonyok, történelem (politikai, a világi és az egyházi közigazgatás határai), nyelvjárás és kulturális jegyek szakszerű elemzését is.⁸ A *Magyar Néprajzi Atlasz* számítógépes feldolgozása után elsősorban a *kulturális táj* fogalom használatát ajánlja a kutatóknak.⁹ Sűrű feladatnak véli az egységes szempontok és fogalmak következetes használatát, valamint az eddig körvonalazott területi egységek komplex és korszerű jellemzését. De lehetségesnek tartja azt is, hogy egy-egy vidék behatárolását csak egy sajátos szempont (népzene, néptánc, népszokás, építkezés, paraszti polgárosulás) következetes érvényesítése alapján végezzük el.¹⁰

Paládi-Kovács Attilával együtt valljuk, hogy Erdélyben is szükség van mikroszintű térségek néprajzi, kulturális jellegzetességeinek árnyalt, komplex elemzésére, mivel azok elvezethetnek nagyobb léptékű kulturális és társadalmi összefüggések megértéséhez is. Kiadványunkban elsősorban a Háromszéken élő ünnepi szokások bemutatására és elemzésére vállalkoztunk, segítségükkel pedig a vidék alapvető kulturális, társadalmi jellegzetességeit szándékozunk bemutatni.¹¹

---

³ Kósa 1990. 13–15.

⁴ Borsos 2011a. I. 22.

⁵ Kósa 1990. 48–64.

⁶ Kósa 1990. 65–79.

⁷ Kósa 1990. 79–84.

⁸ Borsos 2011b. 10–20.

⁹ Borsos 2011b. 6–9.

¹⁰ Borsos 2011a. I. 30.

¹¹ Paládi-Kovács 1980. 70–73.